

V ZRCADLE PREZIDENTOVY ŘEČI

Jan Kolár

Těsně před volbami objevil se v Rudém právu obsáhlý seznam jmen našich kulturních a vědeckých pracovníků hlásících se dnes ke komunistické straně – a skoro zároveň vydali si komunisté i knížečku, v níž tyto osoby svou komunistickou příslušnost odůvodňují. Nejasnost a neurčitost převážné většiny odpovědí ještě podtrhla trapnost a pro umělce a vědce neuvěřitelnou nedůstojnost celého „manifestu“, jehož čistě stranickopropagační účel se naši umělci a vědci nestyděli podpořit. Všecky komentáře nekomunistického tisku, jež tento manifest glosovaly a v nichž byl oprávněně vyslovován podiv nad tím, že se kulturní pracovníci propůjčili k plakátové reklamě, byly komunisty odmítány pohrdlivým mávnutím ruky a poznámkami o „špatně tajené závisti a úmyslu zlehčovat toto hrdé přiznání elity národa k naší straně“. Ponechme stranou tuto obdivuhodnou argumentační ekvilibristiku, jež je, zdá se, neodlučitelnou vlastností polemizujícího komunisty – nereagujme na odpověď o koze, chceme-li mluvit o voze. Nikde v komentářích nebylo ani slova o tom, že někdo komunistům novopečené, ba i vůbec neexistující straníky závidí. Šlo tu o samou otázku svobodného umění a svobodné vědy – o to, má-li umělec či vědec právo dát se zapřáhnout do otěží stranickopolitické příslušnosti, jež, v rukou generálního sekretáře, určují i směr a rychlost jeho postupu – nemluvě už přímo o klapkách na očích, jež jsou mu nasazeny a znemožňují nejednostrannou orientaci.

Je jasné, že takové právo kulturní pracovník nemá – nechce-li se ovšem stát pouze „osvětovým důstojníkem“ dotyčné politické strany. Jestliže si je ale vědom svých povinností k celému národu a k jeho kultuře, ba co víc, k umění vůbec a celému lidstvu, a *přesto* tyto ideály z důvodů víceméně nevelkých a průhledných zradí tím, že na svá díla a na svoje myšlenky připne poslušně stranický odznak a jeho směrnicím se ve svém projevu přizpůsobí – pak se musí vzdát titulu umělce a vědce patřícího celému národu.

Jak již řečeno, podobné, vskutku odsuzující komentáře manifestu komunistických kulturních pracovníků setkaly se s odpověďmi o „závisti“ apod. Ještě daleko prudší a nevybíravější odezvu měla brilantní úvaha Václava Černého v Kritickém měsíčníku, kde pisatel šel ještě dále a analyzoval otázku povinnosti umělce ke státu. Některé politické směry skutečně nerady slyší takové zdravé názory, jako má Černý, že totiž umělec ke státu nemá povinnost žádnou (a tím méně už k politickým stranám) – nýbrž jenom k národu, vlasti a k umění.

Jak by bylo možno za těchto okolností neuvítat slova prvního občana republiky, dr. Beneše, pronesená při zahájení Sjezdu českých spisovatelů – jimiž se stranickým spisovatelům a umělcům vůbec dostalo nejlepší klasifikace jejich počinů! Ne boj o politické směry, ne zásahy umělců do politiky, ne úřadování s kulturou jest úkolem umělců – ale „zdvihání praporu lidskosti, tvoření novohumanistických teorií a ideálů“, to je jasným úkolem a povinností umělců! Na komunistické manifestanty padají jako ulitá slova prezidentova o „stranickým stanoviskem duševně spoutaných zaujatých lidech“ – jakými „spisovatelé býti nemají“. „Spisovatel (a umělec) má být ... zcela *svobodný a prostě svůj*.“ Nebude snad pochyb o tom, že tu prezident promluvil bez závisti, která byla přiřčena jiným kritikům stranické „kultury“.

Dnes, kdy se oficiálními místy umělecký rozlet nutí k posluhování „státním“ zájmům, podprůměrnému vkusu pomyslných „nejširších vrstev“, kdy se umělecká díla, neglorifikující současnost nebo bez vztahu k časovým politickým potřebám, odmítají jako dekadentní a nečasová, kdy zájem umělcův o člověka a nikoliv o „lid“ se deklasuje na nepotřebné pitvání nedynamických povah – dnes nabádá prezident k osvobození umělce od všech omezení a „nesnášenlivosti ve věci i formě“ a říká: „Každé oficiální umění a hrubě tendenční oficiální literatura se ze dne na den zprotiví a přestane mít hned účinek...“ Reklamuje pro umělce úplnou myšlenkovou svobodu, aby mohl „promýšlet problémy člověka a národa *objektivně a bez jakéhokoliv duchovního pouta*“.

Ano – umělec musí být svobodný a musí svobodně tvořit, aby jeho dílo proniklo nad úroveň kýčářských agitok; aby hovořilo ke každému čle- nu národního celku, a nikoliv jen k těm, kdož jsou povinni myslet stejně; aby nabylo hodnot trvalých, překonávajíc dočasnost politických a jiných směrů. Co vytvořilo, co přineslo naše osvobozené zpolitizované a zestraničtělé umění? Kde je v záplavě politického veršování uplynulého roku jiskra umění? Kam odešlo umění z našich jevišť, kde politická jehla přešívá i klasiky k aktuálním agitkám, v jejichž přívalu utonuli i velcí herci? Do jakého inkoustu namáčejí pera naši literáti, bojující za „denní hesla, povýšená pomocí propagandy na absolutní, věčné a dokonalé pravdy“, místo za lepšího *člověka*, za jeho svobodu, důstojnost a práva, za skutečné umění?

Procházíme tísnivou krizí umění, od malířských pláten přes literaturu až k nesmyslným a „časovým adaptacím“ hudebních veleděl – jež vyvrcholila právě oním manifestem kulturních pracovníků. E. F. Burian před válkou hlásal: Umění neposluhuje, ale slouží. Proč nyní on a tolik jeho druhů tak usilovně posluhují politické straně – a přestali sloužit náro-

du? Proč odhazují uměleckou svobodu, podřizující se časovým potřebám politické taktiky?

Považujeme prezidentova slova za statečnou a bolestnou výstrahu a za pokárání zpronevěry umělců národu, lidstvu a umění. Nevnucoval svůj názor a vyzýval k diskusi – ale až na jednu nevěcnou výjimku k ní nedošlo; snad proto, že už umělci sami cítí svou chybu a pozbyli odvahy k hájení svého opačného dosavadního stanoviska, které se v zrcadle umělecké krize, již způsobili, stalo neudržitelným.

Čekáme na toho, kdo bude první a z nesmyslné stranické klauzury se zas národu vrátí. Očekáváme, že prezidentova slova nebudou umělci přijímána jen se zdvořilou grimasou, ale že je vyburcuje z jejich stranicopolitické mdloby k svobodné, nekompromisní a skutečné tvůrčí práci pro celý národ.

(1946)